

Enkele opmerkingen bij de samenvatting van een (niet-bestaand?) procesdossier van de Raad van Beroerten betreffende Willem van Oranje.

In het vierde deel van de *Colección de Documentos Inéditos para la Historia de España (Codoin)*, treft men een document¹ aan onder de titel: *De la forma del proceso y algunas principales causas por las cuales Guillermo de Nassao, Príncipe de Orange, fué condenado. Sacada en suma de los autos de su proceso.* (Over de vorm van het proces en enkele hoofdredenen waarom Willem van Nassau, Prins van Oranje, veroordeeld werd. Samengevat uit de stukken van zijn proces.)

Het betreft een ongedateerde en ongesigneerde samenvatting van een proces dat de hertog van Alva met zijn Raad van Beroerten gevoerd heeft tegen Willem van Oranje. In het archief van deze Raad, in het Algemeen Rijksarchief te Brussel, is hiervan echter geen stuk te vinden². Wel is het vonnis van deze Raad tegen Oranje van 28 mei 1568 in 1735 gepubliceerd door Jacob Marcus³. Hierbij werd de prins op straffe des doods voor eeuwig verbannen uit alle landen en heerlijkheden van Koning Filips II en werden al zijn goederen verbeurd verklaard. Ook de dagvaarding (daghement) aan Oranje om zich voor de Raad te komen verdedigen is bekend⁴, maar processtukken zijn er in Brussel niet te vinden, zoals gezegd.

Oranje had de komst van Alva in augustus 1567 om orde op zaken te stellen in de rebelse Nederlanden wijselijk niet afgewacht en hij was naar Slot Dillenburg gegaan. Zijn hoogadellijke kompanen, de graven Egmond en Hoorne, waren in Brussel gebleven en dat kostte hen hun hoofd op 5 juni 1568. Zij werden gearresteerd en er werd tegen hen een proces gevoerd. Oranje was gedagvaard om zich tegenover de Raad te komen verdedigen. Gezien Oranje's *Antwoorden*⁵ op deze dagvaarding, is hem dit niet ontgaan, maar naar Brussel ging hij niet en dit verklaarde hij ook nader.

De afwezigheid van een procesdossier op naam van Oranje in het archief van de Raad zou men als volgt kunnen verklaren. Oranje kwam zich niet *in persona* verdedigen bij de Raad van Beroerten en evenmin liet hij zich door een advocaat vertegenwoordigen. Toen de termijn om te verschijnen verlopen was, kon de Raad hem veroordelen wegens "gerechtsverachting" en kon de Procureur Generael "de MISDAET VAN GEQUETSTE MAJESTEYT" op hem van toepassing verklaren op grond van de in het *Daghement* vermelde zaken, waarna genoemd vonnis gewezen werd.

¹ *Colección de Documentos Inéditos para la Historia de España* por D. Martin Fernandez Navarrete, D. Miguel Salva y D. Pedro Sainz de Baranda, Madrid, 1844, Tomo IV, pp. 428-439. Deze reeks bestaat uit 113 delen, gepubliceerd tussen 1842 en 1895. De Koninklijke Bibliotheek te Den Haag bezit de complete uitgave.

² Vgl. A. Jamees (met verbeteringen en een concordans door B.A. Vermaseren), *Inventaris van het Archief van de Raad van Beroerten*, Brussel, 1980. Ook een bezoek dat ik op 17 en 18 maart 1994 aan het archief bracht leverde wat dit betreft niets op.

³ *Sentence de Bannissement contre le Prince D'Orenge*, in Jacob Marcus, *Sententien en indagingen van den Hertog van Alba, uitgesproken en geslagen in zynen Bloedtraedt ... Mitsgaders een aenhangsel van authentike stukken, spruitende uit deselve sententien*, Amsterdam, 1735, pp. 70-72.

⁴ Zie *Verantwoordinge, verklaringhe ende waerschowinghe mitsgaders eene hertgrondighe begheerte des edelen, lancmoedighen ende hooggeboren Princen van Oraengien*, naar de eerste drukken van 1568 opnieuw uitg. en ingel. door M.G. Schenk ; met een voorw. van A.A. van Schelven en portret van den Prins naar de gravure van Hendrick Goltzius, Amsterdam , 1933, pp. 82-88.

⁵ Zie M.G. Schenk, *o.c.* pp. 97-98.

In het hier aan de orde zijnde document wordt vastgesteld dat Oranje zich niet is komen verdedigen. "En hierna, alvorens tot een veroordeling te komen, werden de akten, de bewijsstukken en de getuigenverklaringen opnieuw doorgenomen en werden de misdaden onderzocht die men hem ten laste legde en waarvan men voornamelijk de hierna volgende bewezen achtte tegen hem". Hierna worden 26 door Oranje begane misdaden opgesomd en wordt er een 27^e aan toegevoegd, die nog tijdens de duur van dit proces begaan is. Aan het slot wordt opgemerkt: "Hier is slechts de vorm van het proces behandeld en enkele hoofdzaken, bijeengebracht uit de stukken daaruit, op grond waarvan de Prins met recht werd veroordeeld tot eeuwige verbanning uit alle gewesten en heerlijkheden van Z[ijne] M[ajesteit] op straffe des doods en op grond waarvan al zijn goederen aan de Koninklijke schatkist toegewezen werden". Voorts is nog vermeld dat de hoofdpunten van de misdaden van Oranje in de dagvaarding waren vermeld, "opdat hij reeds van een en ander op de hoogte, zou kunnen komen om zich vrij te pleiten".

Het valt dus niet uit te sluiten dat er een zorgvuldige procesvoering *in absentia* is geweest. Een simpele constatering dat de Prins door niet te komen zich de facto schuldig verklaarde, waarna hij vervolgens bij verstek veroordeeld werd, lijkt op grond van deze samenvatting niet waarschijnlijk, althans onvolledig.

Deze Samenvatting bevindt zich in het Archivo General de Simancas⁶. In de secundaire literatuur vond ik een verwijzing in een noot bij Rachfahl, die terecht opmerkt: "sein Inhalt setzt jedoch voraus, daß die Zitation und das Urteil bereits ergangen sind"⁷. Rachfahl baseert zich hier ook op *Codoin*, maar gaat er verder niet op in. Ten onzent moet ook Bussemaker het opgemerkt hebben, maar in zijn *Opgave van hetgeen de 'Colección de Documentos Inéditos para la Historia de España' betreffende onze Vaderlandsche geschiedenis bevat*⁸ uit 1896, "vergat" hij bovengenoemd document op te nemen. Hij moet het echter wel onder ogen gehad hebben aangezien hij de eraan voorafgaande en de erop volgende documenten wel heeft vermeld⁹. Deze *Opgave* vervaardigde Bussemaker wellicht als voorbereiding op een reis langs Spaanse archieven op zoek naar (onbekende) bronnen voor de Vaderlandse Geschiedenis¹⁰. In 1904 zal hij deze reis op verzoek van P.J. Blok daadwerkelijk ondernemen. Het kan zijn dat Bussemaker heeft gedacht dat dit een zeer interessant document was, dat hem wellicht in de Spaanse archieven naar een nog onbekend procesdossier betreffende Oranje kon leiden. Het was dan raadzaam dit nog even niet aan de grote klok te hangen. In het verslag van de in zijn ogen lichtelijk teleurstellende Spaanse archiefreis (hij liep in Spanje een ziekte op¹¹) komen we hierover echter niets meer tegen.

⁶ Zie ook M. van Durme, *Les Archives générales de Simancas et l'histoire de la Belgique (IXe-XIXe siècles)*. T. 1. Secretaría de Estado. Negociación de Flandes. Liasses 496 à 634, Brussel, 1964, p. 167.

⁷ Felix Rachfahl, *Wilhelm von Oranien und der Niederländische Aufstand*, Bd III, Den Haag, 1924, p. 650.

⁸ Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, verzameld en uitgeven vroeger door Mr. Is. An. Nijhoff en P. Nijhoff, thans door Dr. R. Fruin, Hoogleraar te Leiden, Derde Reeks, negende deel, 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1896, pp.352-461.

⁹ zie aangehaald werk, pp. 368-369.

¹⁰ Th. Bussemaker, *Verslag van een voorlopig onderzoek te Lissabon, Sevilla, Madrid, Escorial en Simancas*, Den Haag, 1905. Overigens komen we in dit verslag niets tegen over het hier aan de orde zijnde document.

¹¹ <http://www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn1/bussemaker>

In 1905 wordt hij hoogleraar Algemene Geschiedenis in Leiden en ook in zijn latere werk komt de kwestie niet meer aan de orde.

Zoals bekend stemt Filips II tengevolge van een ultimatum van Oranje, Egmond en Hoorne er met grote tegenzin in toe, dat Kardinaal Granvelle in december 1563 uit de Nederlanden vertrekt. Hij zal er nooit meer terugkeren, maar hij blijft zich wel intensief bemoeien met de Nederlanden en hij zal Koning Filips er herhaaldelijk op wijzen dat Oranje als "hoofdberoerder" der opstandige gewesten vernietigd moet worden. Zo is Granvelle een verklaard voorstander om Oranje vogelvrij te verklaren. In 1580 zal dit uiteindelijk ook gebeuren. In een brief aan de koning van 11 juni 1578 schrijft de kardinaal dat zolang Oranje in leven is men weinig goeds van de Nederlandse gewesten verwachten kan. "Hij die de wereld van zulk een grote pest zou bevrijden, zou God een dienst bewijzen"¹². Op 15 november 1579 stelt hij per brief aan Filips voor om een grote prijs op het hoofd van Oranje te zetten¹³. De koning antwoordt dat dit hem een goed idee lijkt, maar er moet nog wel even worden nagegaan of er al niet een vonnis tegen de Prins uitgesproken is en of er hiervoor een nodig is; "als er een (vonnis) geweest is, dan moet dat in de tijd van de hertog van Alva zijn geweest, want erna is dit niet gebeurd"¹⁴, aldus Filips.

Bij de voorbereiding van de vogelvrijverklaring van Oranje, grijpt Filips dus nog even terug naar het vonnis van de Raad van Beroerten van ruim tien jaar daarvoor.

Uit het voorgaande zou men kunnen afleiden dat er een procesdossier betreffende Oranje bestaan heeft. In Brussel is het niet (meer). Het kan verloren zijn geraakt of wellicht heeft Filips het naar Spanje laten overbrengen om dienstig te zijn bij de voorbereiding van de vogelvrijverklaring van Oranje. De hier behandelde ongedateerde en ongesigneerde Spaanse samenvatting van een procesdossier dat in het Frans was opgesteld, is mogelijk speciaal voor Filips vervaardigd door een klerk. De koning beschikte slechts over een geringe kennis van de Franse taal.

Afgezien van de vraag wat een dergelijk procesdossier nog zou kunnen toevoegen aan onze reeds bestaande kennis over Oranje's jegens Filips begane misdaden, lijkt het raadzaam om bij mogelijk toekomstig onderzoek in Spaanse archieven de hier behandelde Samenvatting in het achterhoofd te houden.

Dr Gerrit Drost.

¹² Mientras estare vivo en aquellos Estados el príncipe de Oranges, poco bien se puede esperar. Servicio haria á Dios quien librasse el mundo de tan gran peste. Noot van Gachard bij een brief van Filips II aan Parma over een te publiceren ban tegen Oranje. M. Gachard, *Correspondance de Guillaume le Taciturne*, Tome VI, Brussel, 1857, pp. 19.

¹³ zie noot 12.

¹⁴ Pero es de ver si ay sententia contra él, y si es menester qu la aya para ello; y si la huvo, seria en tiempo del duque de Alba, que después acá no la ha havido. M. Gacard. o.c., p. 20.